

Адамовіч Г.Я.

Пантэон жывёльнага свету ў эпічнай творчасці беларускага і японскага народаў

“Аднойчы людзі прапанавалі склікаць кангрэс усіх жывых істот, што жывуць на Зямлі. Яго ўдзельнікамі павінны стаць наступныя дэлегаты: ад хітруноў – ліс, ад дурняў – вол, ад пакорлівых – баран, ад ганарыстых – паўлін і г.д. У канцы спіса людзі сціпла дапісалі сябе: ад багоў – Чалавек”

(з прыпавесці сучаснага чэшскага пісьменніка Н. Фрыды)

На Зямлі, па розных падліках, існуе ад 1,5 да 2 млн. відаў жывёл (пераважная большасць з якіх – насякомыя). У навуковай літаратуры ўстойлівы тэрмін “пантэон” разглядаецца і як вышэйшы ўзровень жывёльнага свету - аб’екта міфалагічнай сістэмы. У розных кантэкстах пантэон уяўляе сабою парадыгму зааморфнага кода і выступае ў якасці сістэмы сімвалаў класіфікацыйнага ланцуга, адпаведнага рознаўзроўневай структуры прыроднага і чалавечага светаў.

Калі ўжываць паняцце “пантэон” па ўсёй парадыгме значэнняў, мае сэнс аднавіць “вертыкаль” піраміды, пачынаючы са значэння “ўсіх багоў”, завяршаючы “знакамітымі людзьмі” як сацыяльна-значымай вярхушкі гэтай піраміды. Ад “ўсіх багоў” у дадзеным выпадку выступае жывёльны свет, створаны “не чалавекам” (акрамя кланіраванай авечкі Долі).

Жывёлы - божыя, значыць, яны ў пантэоне павінны быць усе – як “божыя дзеці”.

Прыгадаем беларускую казку “Ластаўкі”, запісаную А.К.Сержпутоўскім. Ластаўка – “божыя птушка”, бо яны, ластаўкі, баранілі Ісуса Хрыста, якога людзі задумалі раскрасыжаваць.

Калі зыходзіць з гэтай агульнай пазіцыі, сапраўды, усе жывёлы вартыя быць “у пантэоне”, г.зн. усіх “грэх чапаць”, як тых ластавак. Кожная з жывёлаў, птушак, насякомых займае сваё месца ў свеце, прыносячы сваю карысць калі не чалавеку, дык прыроднаму асяроддзю. Кожны варты быць абароненым, як і чалавек. Кожны мае права на жыццё. Кожны мае права на прыроднае асяроддзе для свайго распаўсюджвання. Гэта – калі апірацца на асветніцкі ідэал “свабоднага”, “прыроднага” чалавека, і пашыраючы яго ў межах усёй прыроды.

З другога боку, у пантэоне прадстаўлены найбольш знакамітыя. Па сутнасці, у эпічнай творчасці народаў свету мы наўрад ці знойдзем гэтыя 1,5 – 2 млн. відаў жывёлаў. У ёй сустракаецца даволі абмежаваная колькасць насякомых, птушак, жывёлаў, рыб.

Таму ўсе яны – таксама “пантэон”.

Агульнымі для беларускага і японскага народаў з'яўляюцца жывёлы, якія пашыраныя па ўсім свеце: сабака, воўк, ліса, мядзведзь, заяц, жораў, крумкач, сава, вераб'і, мышы, павукі і інш.

Але пэўныя прадстаўнікі фаўны сустракаюцца ў эпасе нашых народаў менавіта ў якасці прадстаўнікоў свайго асяроддзя. Так, для японцаў малпа, чарапах, медуза – “этнічныя” насельнікі радзімы. У той жа час гэтыя зьяры ёсць і ў беларускіх казках – у тым выпадку, калі герой трапляе ў далёкія землі, прайшоўшы праз мора і горы, адолеўшы шматлікія перашкоды.

Леў, цар зьяроў, не жыве ў беларускіх лясах. Але ён ёсць у нашых казках. “Чаму леў уцёк з нашай стараны”? Гэта казка запісана М.Федароўскім у канцы XIX ст. Казка, змест якой не толькі павучальны, але надзвычай актуальны.

“Ішоў адзін чалавек у лес па дровы, ажно спатыкае льва:

– Які я?

– Ат, – кажа чалавек, – які ты? Спераду, як хорт, а ззаду, як чорт!”

Не толькі актуальна, але і звыш-па-сучаснаму гучыць адказ чалавека на пытанне іншай жывой істоты, якім ты мяне ўспрымаеш, хто я для цябе (пытанне, якое не агучваецца, але пастаянна ўзнікае з боку неарэнных жыхароў да тых, хто пастаянна жыве на гэтай зямлі). Як груба, як абразліва прагучаў адказ чалавека. Потым рубануў чалавек льва сякерам па ілбе, як той і прасіў. Праз год загаілася рана, але, як сказаў леў чалавеку:

“... гэта рана загаілася, а тыя словы, што ты на мяне сказаў, не загаіліся”.

Дык ці ўмеем мы чытаць дзіцячыя казкі? Ці разумеем іх глыбокі сэнс? Ці навучыла нас казка чаму-небудзь? Здаецца, адказ адзін - зразумела, што так, навучыла, так, разумеем. Ал па вялікім рахунку, у звычайных, побытавых адносінах - не.

І надалей. Купіў па просьбе льва чалавек некалькі гарцаў мёду і гарэлкі і напіў льва. Напіўся леў хмелю, што п'е чалавек, стаў п'яным і шмат глупства нарабіў. І кажа чалавеку:

“Пайду я ўжо да такога краю, дзе хмелю няма.

Пабег, і з той пары ў нас іх няма”.

Акрамя жывёлаў, якія рэальна існуюць у нашым свеце, ёсць пэўная колькасць міфалагічных істот, што дажылі да нашага часу са старажытнасці. У той час, калі шматлікія іншыя жывёлы, якія існавалі раней, ушчэнт вымерлі.

Вадзянік – з шэрагу такіх істот. На Беларусі вадзянік – уладар вадаёмаў. Яго ўяўлялі ў вобразе старога з доўгімі валасамі зялёнага колеру, увесь ён у ціне і водарасцях. Вобраз вадзяніка шырока вядомы і ў фальклору, і ў літаратуры на Беларусі. Прычым, фальклорны вадзянік з'яўляецца марскім царом (у чарадзейных казках).

У японцаў тыпалагічна падобны нашаму вадзяніку гаспадар віра - жахлівы змей або дракон, які з'ядае людзей. У казцы “Верныя сябры” рыба ўюн уратавала дзяўчынку ад смерці. У другой казцы (“Грушы нара”) жахлівы змей, які паяўляецца з глыбіні, ураз праглынае сваю ахвяру. Але яго забівае адважны малодшы сын.

Чэрці вядомыя і ў японцаў і на Беларусі. Яны шкодзяць чалавеку, рабуюць яго, маюць шмат нарабаванага, ладзяць гулянку і г.д. (японскія казкі “Маматаро”, “Чортава смала”, беларускія “Падчарыца і чорт”, “Чорт і баба”, “Чорт-злодзей”, “Палешук і чорт”, Чортава балота” і інш.). Але чалавек разумнейшы, хітрэйшы за чорта, якога ён перамагае даволі часта з дапамогай верных сяброў-звяроў (японская “Як чэрці старога вылячылі”, беларускія “Як Іван чарцей перахітрыў”, “Як мельнік чорта надуваў”).

Дракон - істота надзвычай цікавая. У мастацкай свядомасці беларусаў дракон або цмок асацыіруецца з пачварай а 3-х, 6-, 9-, 12-ці галовах, якая прыносіць шкоду чалавеку, але якую перамагае герой (казкі “Васька-Папялышка”, Пакацігарошак”, “Чавалай”, “Як Васіль змея перамог” і шмат іншых).

У японцаў Дракон (з вялікай літары, часам і Цмок у беларусаў) - гэта ўладар, які кіруе ў моры (марскі Дракон) (казкі “Медуза і малпа”, “Урасіма Таро”). Гэта і сімвал урадлівасці: невыпадкова, найвялікшая каштоўнасць, якая так зачаравала маладога рыбака Урасіма Таро ва ўладараннях Дракона, – сад.

“Але сапраўдным цудам быў дварцовы сад! На ўсходнім баку яго, як вясной, распускаліся пяшчотныя кветкі вішні і слівы, з вусатога ізумруднага лісця даносіліся салаўіныя трэлі. На паўднёвым баку панавала лета: буйна раслі травы, стракаталі цыкады і конікі. На заходнім баку сада ціха шалясцелі барвовыя лісты клёна і пышна цвілі хрызантэмы – там стала залатая восень. А на паўночным баку сада была зіма: дрэвы танулі ў слезе, звонкім празрыстым ільдом былі скаваныя рэкі і ручаі”.

Сад, расліны – чарадзейныя магічныя вобразы. У Японіі непераходзячае значэнне маюць традыцыйныя сьвяты. Так, пра народны звычай захапляцца кветкамі раслінаў і дрэваў, якія цвітуць, згадваецца ў казцы “Верныя сябры”. Мачаха пасылае падчарку назгубу ўглыб гор любавацца кветкамі, туды, дзе ў глыбокім віры жыве змей.

Беларусы не заўсёды адэкватна ўспрымаюць вобразы сада, квітнеючага дрэва як найвялікшыя каштоўнасці, якія апяваюцца ў казках. Чалавек, што жыве ў вёсцы, амаль не звяжае на прыгажосць навакольнага свету, заціснуты неабходнасцю цяжка працаваць на гэтай, такой прыўкраснай зямлі, змушаны шукаць грыбы-ягады ў лесе, колер якога заўсёды непаўторны, мяняецца наноў з кожнай парой года. У нашым, заходнім, светаадчуванні, якое прадстаўлена ў казках, найвялікшымі каштоўнасцямі часцей з’яўляюцца каштоўнасці матэрыяльныя - багацце Сезама (Сузама з аднайменнай казкі), захаваныя клады, зачараваныя скарбы, нажытае чортам, маёмасць суседа, грошы багацея і г.д. Гэта сапраўды ў пэўных выпадках праступае на першы план.

Але ж беларуская казка паказвае і сцвярджае сапраўдныя духоўныя каштоўнасці, якія адпавядаюць лепшым чалавечым якасцям. У Японіі любуюцца квітнеючым дрэвам. У беларусаў захапляюцца дзявочай прыгажосцю. Зразумела, што дзявочая прыгажосць – яна ўсюды прыгажосць. І ў японскіх казках таксама. Тут мы вельмі падобныя. Але і адрозныя.

З другога боку, у гэтым вобразе сада з краіны Дракона бачыцца шмат агульнага ў адухаўленні, асвятненні прыроды. І для беларускай мастацкай свядомасці ўласціва абагаўленне прыроды, глыбокае разуменне яе магутнай першаснай, стваральнай ролі ў жыцці і дзейнасці чалавека, прастаты і несамавітасці яе прыгажосці.

У японскіх казках ёсць і невядомыя беларусам тэнгу (крылатая пачвара са смешным доўгім носам) (“Веер тэнгу”), антропаморфная пачвара - манах-велікан з трыма вачыма, двума клыкамі і адной нагой (“Бязвокая пачвара”). Мабыць, японцы не ведаюць уласна беларускіх пачвараў ці незвычайных істот: меднае чудавішча (з аднайменнай казкі, запісанай Е.Раманавым у канцы XIX ст. у Чавускім павеце), Оха (“Пра Оха і залатую табакерку”) і інш.

Але гэта невядомасць можа быць пераадолена зусім проста: варта толькі перакласці японскую казку на беларускую мову, а беларускую - на японскую. Тады маленькія беларусы будуць аднолькава баяцца адных і спачуваць другім, а маленькія японцы будуць хвалявацца, чытаючы пра двубой Кацігарошка з Цмокам, зайздросціць сіраціне, якому Ох падараваў цудадзейную залатую табакерку.

Пераклад не толькі збліжае народы. Пераклад утварае адзіную прастору: казачную - для дзяцей, творчую, жыццядзейную - для дарослых. Існаванне такой прасторы натуральна. Як натуральна ў дзяцістве мы ўспрымаем казкі розных народаў, не адчуваючы межаў паміж рускімі і японцамі, паміж беларусамі і латышамі...

Казка на ўсіх адна. І яна – вечная.

Відавочна, што чарадзейныя істоты, што прысутнічаюць у казках розных народаў, народжаныя ў выніку неаднастайных адносін чалавека да свету, як станоўчых, так і адмоўных пачуццяў, з якімі ён успрымае і дзейнічае ў ім.

Беларуская казка, запісаная А.Сержпутоўскім, “Страх”, аднаўляе атмасферу гэтага пачуцця. Гукі птушак, жывёл ноччу ў лесе чалавек успрымае як голас чорта. Раніцай персей зразумеў прычыны сваіх страхав, але ж само пачуццё страху перад невядомым так і засталася.

Пазнаючы свет, народ перастварае крыніцы сваіх пачуццяў і перажыванняў, шляхі свайго пазнання ў фантастычным сюжэце. Этыялагічныя міфы звязаны з гісторыяй паходжання – багоў, чалавека. У казках беларусаў і японцаў этыялогія набывае прыватны характар, калі асноўны сюжэт з’яўляецца тлумачэннем той ці іншай адметнасці, характэрнай прыкметы звера, птушкі, іншай істоты.

Японскія казкі тлумачаць: чаму медуза мае характэрнае для яе аблічча. “... у тыя далёкія часы медуза была зусім не такой, як сёння. Былі ў яе і косці, і дужыя лапы, і магла яна не толькі плаваць, але і па зямлі поўзаць, як чарапахы” (“Медуза і малпа”). У тыя ж далёкія часы і крумкач меў іншую афарбоўку. Вялікі шчогаць, крумкач, захацеў мець самы прыгожы колер. Савой ён быў пафарбаваны так, што “з галавы да самага кончыка хваста стаў ён чорным-чорным, і не зразумець нават, дзе вочы, дзе нос!” (“Сава і крумкач”).

Беларускія казкі маюць тыпалагічна падобныя сюжэты. “Ці ведаеце, скуль узяўся мядзведзь? Мядзведзь перш быў такі-ж самы мужык, як і ўсе мы гарапашнікі” (зборнік А.Сержпутоўскага, казка “Мядзведзь”). Гэта казка ўяўляецца надзвычай архаічнай, таму што ў ёй апавядаецца не столькі пра пэўныя асаблівасці вонкавага выгляду жывых істот, колькі нават пра паходжанне самой істоты.

Цікавым і актуальным з’яўляецца ў гэтай казцы тое, што яе сюжэт мае адваротны кірунак таму, што сцвяржала на працягу стагоддзяў навука: чалавек пайшоў ад жывёлы. У беларускай казцы выразна сказана: жывёла паходзіць ад чалавека. Прыгадайма ж сучасныя меркаванні даследчыкаў: малпа паходзіць ад чалавека, а не наадварот (паводле кнігі “Антрапалагічны дэтэктыў” А.Бялова). Адна з разгадак выяваў чалавека са звярынымі часткамі цела, што дайшлі да нас у наскальным жывапісе, заключаецца, на думку сучасных даследчыкаў, у тым, што з магчымых варыянтаў будучага чалавечага аблічча к’мсьці быў абраны адзін - такі выгляд, які чалавек мае сёння.

Ці не з’яўляецца гэта прыкладам таго, што казка (у дадзеным выпадку - беларуская) змяшчае найглыбінныя веды пра чалавека і свет, здабыты старажытнымі людзьмі, захоўвае і перадае сілу і надзвычайную магутнасць чалавечага розуму, сведчыць пра тое, што ў духоўным свеце чалавекам зроблены такія адкрыцці, якія па часе апырэджваюць адкрыцці навукоўцаў розных часоў і народаў?!

У казцы (са зборніка А.Сержпутоўскага) “Бусел” расказваецца, што і гэтая птушка паходзіць ад чалавека, янога Бог ператварыў у бусла за непаслухмянасць, каб той збіраў усялякіх гадаў, якіх ён, чалавек, выпусціў з гаршка, не паслухаўшыся загаду Бога.

Зааморфныя, з аднаго боку, а з другога, антропаморфныя выявы жывёлы-чалавека вядомыя ў культурнай спадчыне абодвух народаў. Адною з праяў гэтага адзінства чалавека і жывёлы з’яўляецца вандроўны сюжэт пра пярэваратняў, пашыраны ў эпічнай творчасці беларускага і японскага народаў.

Найбольш цікава, магчыма, у японскіх казках сустракаецца вобраз лісіцы-пярэваратня. Лісічка-пярэварацень дапамагае чалавеку, які яе ўратаваў ад смерці, разбагацець. Гэта ўдзячная лісічка ператвараецца ў кацёл (рэч хатняга ўжытку), у варанага каня, у маладую прыгажуню (“Удзячнасць лісічкі”). У казцы “Манах і ліса” лісіца ператвараецца ў прыгожую дзяўчыну, але аказваецца падманутай хітрым манахам. Храмая лісічка з аднайменнай казкі, наадварот, перахітрыла лісіц, якія насмяяліся з яе нязграбнасці, і адпомсціла ім за крыўду.

У беларускіх казках пярэварацень часцей за ўсё паўстае ў вобразе ваўкалака: чалавек ператвараецца ў ваўка, каб нашкодзіць чалавеку. А лісіца, выдаючы сябе за іншага, паказана ў вызначальным для яе ўстойлівым тыпе. Яна – хітрыя (“Лісічка-сястрычка і воўк”, “Ліса-каталічка”, “Дзяцел, воўк і ліса”, “Ліса і цецярук” і інш.). У той жа час, хаця і зрэдку, яна можа быць добрай сяброўкай, вернай ахоўніцай, напрыклад, авечкі, якая адбілася ад статку (“Воўк, лісіца і авечка”, запісана ў 1880-я г.у Быхаўскім павеце).

Відавочна, што вобразы жывёльнага свету ў эпічнай творчасці суправаджаюць гістарычны шлях народаў на ўсіх этапах яго развіцця. Гэтаксама як і зверы жывуць побач з чалавекам у адзіным для іх навакольным асяроддзі. Казачная свядомасць дапамагае аднавіць і асэнсаваць гэты шлях, гэтае адзінства на розных ступенях яго эвалюцыі.

Адпаведна з падзелам свету на чатыры часткі (усход - захад, поўнач - поўдзень) вылучаюць чатыры бакі ў структуры “сусветнага дрэва”. Герояў казак пра жывёл таксама можна класіфікаваць па гарызанталі: добрыя (памагатыя, удзячныя...) - злыя (ворагі, злодзеі...). Другі кірунак класіфікацыі - адпаведнасць характару жывёлы тым ці іншым якасцям чалавека. У казках прадстаўлена шырокая градацыя якасцяў, якімі адрозніваюцца жывёлы ў адносінах да чалавека і да іншых жывёл.

“Характаралагічныя” - казкі пра характар гэтых (узаема)адносін. Па сутнасці, алегарычны свет чарадзейнай казкі раскрывае шэраг актуальных ва ўсе часы праблем: адносіны чалавека да прыроды, па-першае, і ўспрыманне сябе як непарыўнай часткі прыроды, гэтаксама як і адрознай ад усяго жывёльнага свету, па-другое.

Спрадвеку чалавек успрымаў прыроду і як памагатую ў сваіх жыццёвых справах, і як варожую сілу, якой трэба процістаяць. Увасабленнем гэтага выступаюць у казках адносіны паміж чалавекам і жывёлай. Ва ўсе часы паміж імі вядзецца няспынная размова: спрэчка, калі чалавек і жывёла знаходзяцца паміж сабой у непрыяцельскіх адносінах, і дыялог, калі чалавек і жывёла - сябры. Гэту размову чуем і ў беларускіх, і ў японскіх казках.

Жывёла дапамагае чалавеку. Часта адны шкодзяць (напр. барсук у японскай казцы “Гара Каці-каці”), у той час як другія дапамагаюць (у гэтай жа казцы хітры заяц абараняе чалавека ад барсука-пярэваратня; у казцы “Кінтара” звяры - заяц, алень, малпа, мідзведзь - слугі чалавека; у шматлікіх казках беларусаў звяры заступаюць за чалавека, дапамагаюць яму процістаяць злым сілам). Звяры, якіх пакрыўдзілі суродзічы, ідуць ратаваць чалавека ад сваіх жа (японская казка “Храма ячэйка”).

«Шкада стала Урасіма чарапаху... Аддаў Урасіма дзецям колькі дробных манет, а ўзамен атрымаў чарапаху» («Урасіма Таро»), «... шкада ёй (добрай старой з казкі «Гарбаты верабей») стала вераб'я... яна адагнала варону, падняла з зямлі верабейку і пасадзіла сябе на далонь... адагрэла сваім дыханнем, аднесла дамоў». А казка “Капялюш “чуйныя вушы” і ўвогуле пабудаваны на вандроўным матыве чарадзейнага капелюша, з дапамогай якога чалавек можа разумець мову жывога свету. Ды на што скарыстоўвае стары японец гэтую новую для чалавека здольнасць - чуць і разумець мову ўсяго жывога? Мабыць, у нашым грамадстве прагматычны, практычны чалавек меў бы з гэтага вялікія грошы, змагаўся б з усім светам, каб атрымаць над ім перамогу - стаць уладаром над усім - над людзьмі, над прыродай... Стары японец скарыстоўвае гэты капелюш, каб дапамагаць людзям і прыродзе. Асабліва ўражвае эпізод з камфарным дрэвам,

якое ўратаваў стары, а разам з ім дапамог і іншым дрэвам. “І ўсе звяры і птушкі таксама сябравалі са старым, таму што ён іх разумеў і шкадаваў”.

У беларускіх казках сустракаем такое ж шчырае пачуццё спачування, якое выказвае чалавек да жывёльнага, расліннага свету.

Развіццё тэхнагеннай цывілізацыі, апора на матэрыяльныя каштоўнасці і ацэнка чалавека па грошавому капіталу і сацыяльным статусе, чым выразна адметны наш час, прымушае задумацца на тым, што мы страцілі і што набылі. А таксама над тым, што яшчэ можна ўратаваць і адрадіць. Варта ўратаваць і свет жывёл, і самога чалавека. Найперш ад саміх сябе, ад нашага няўтольнага жадання ўладарыць над усім, мець перавагу над іншымі за любы кошт.

Удзячныя чалавеку за дапамогу ў японскіх казках чарапахы (“Урасіма Таро”), верабей (“Гарбаты верабей”), жураўліха (“Жонка з жураўлінага гнязда”). У беларусаў звяры застаюцца ўдзячнымі чалавеку: жарабя (“Іван і кусюлька”), зайчыха, лісіца, ваўчыха, мядзведзіца (“Хорткі”), штурпак (“Іскарка-парубак Дзявочы сын”), воўк, каршун, рак (“Івашка Мядзведжае вушка”) і інш.

Жывёлы дапамагаюць і адзін другому: воўк спрыяе сабаку, калі таго, састарэлага, зжываюць з дому (вандроўны сюжэт, вядомы і ў японцаў, і ў беларусаў). Прыклад - казкі: японская “Воўк і сабака” і беларуская “Сабака і воўк”.

“Быў у аднаго гаспадара сабака. Як ён пастарэў, гаспадар прывёз маладога, а яму ўжо есці не давалі. Аднаго разу выбег ён у поле і сустрэўся з ваўком, з якім знаўся з маленства. Воўк пытае ў яго:

-- Чаму ты, браце, гэтакі худы?

-- А каб ты ведаў, братка, -- кажа сабака, -- гаспадар прывёз на маё месца маладога, а мне ўжо есці не дае.

– Пачакай, – кажа воўк, – я так зраблю, што будучы зноў табе есці добра даваць, толькі мяне пачувай, што я табе скажу”.

«Неяк пасябравалі воўк і сабака і кожны дзень наведвалі адзін аднаго. Адночы пачуў сабака, што гаспадары кажуць пра яго:

– Стары стаў наш сабака, нічога не варты. Як з ім быць? Проста выгнаць ці забіць і скуру садраць?

Спужаўся сабака і пабег да ваўка.

– Што мне рабіць? Вось што я чуў ад сваіх гаспадароў. Ці не параіш мне што-небудзь?

Засмяўся воўк.

– Не хвалойся. Я адну хітрасць надумаў...».

Гэтыя два ўрыўкі прыведзеныя з адной мэтай: ці можна напэўна, з поўнай перакананасцю сказаць, якая з казак належыць аднаму, а якая другому народу, якая казка беларуская, а якая – японская. Відавочна адно: ёсць такія сюжэты, якія бадай што ў некранутым выглядзе пераходзяць ад аднаго народа да другога, дакладней кажучы, узнікаюць і распрацоўваюцца ў самых розных народаў амаль аднолькава, захоўваючы толькі адно – казачна-фантастычную асаблівасць

сюжэта. Нацыянальна асаблівага ў такіх казках няма, паколькі, як правіла, такія казкі прысвечаны агульначалавечым, вечным праблемам жыцця і смерці.

Так, у старасці няма нацыянальных межаў. Яе межы абазначаны толькі часам. Старасць на ўсіх землях і ёсць старасць. І ад яе няма ўратавання. Ёсць толькі праблема годнага жыцця старога чалавека. Або жывёлы. Але гэта праблема вырашаецца ўжо на іншым матэрыяле і не ў казках.

Жывёлы дапамагаюць не толькі чалавеку, але і адзін аднаму. Садружнасць звяроў, вернасць сяброў - яшчэ адна прыкмета тыпалагічнай еднасці беларускіх і японскіх казак. Ці не нагадвае нам часам гэта і пра каштоўнасць быць разам, жыць у згодзе з людзьмі розных краін свету, пра неабходнасць чаго думалі старажытныя людзі, захаваўшы свае спадзяванні як завет будучым пакаленням?

Шмат пытанняў задаюць нам нашы казкі.

Барацьба ў прыродзе, якая вядзецца паміж рознымі жывёламі, з'яўляецца барацьбой за выжыванне. Ніколі без неабходнасці адна жывёла не заб'е іншую, не заб'е толькі з "эстэтычнай" асалоды, прагнучы крыві, проста так. У свеце людзей часта здараецца наадварот. Праз забойства чалавека гатовыя пераступіць тыя, хто прагне ўлады, хто жадае сцвердзіць сваю магутнасць, сваю веліч над іншымі сябе падобнымі. Гэта праблема раскрытае другі, сацыяльны, змест казкі.

З развіццём класавага грамадства ўз'яўненне пра сацыяльную іерархію пранікае ў мастацкую свядомасць казачніка. Разам з тым казак з указаннем на сацыяльную іерархію ў беларусаў і японцаў зусім няшмат. Так, у Японіі марскі Дракон мае сваіх падданных: гэта рыбы, медуза, асьміног-самотнік, марскі окунь ("Медуза і малпа"). Яму служыць Таі, Хірамэ, Карэй і іншыя высокашаноўныя рыбы ("Урасіма Таро"). Структура ж гэтага грамадства ў большасці выпадкаў у казках застаецца нераспрацаванай, адно толькі - указваецца на наяўнасць падданных у валадара.

Гэтаксама і ў беларусаў: "Адкуль пайшлі паны на Палессі", Іванка-прастачок". Вялікі павучальны змест мае японская казка "Сватаўство мышкі".

«... і вось чарадзілася ў іх мышка-дзяўчынка... Ва ўсім мышыным царстве Японіі не было нявесты прыгажэйшай...

– Наша дачка першая прыгажуня ў Японіі, – разважылі бацька з маці. – Дык трэба ёй і жаніха знайсці самага лепшага.

Думалі яны, думалі, хто на свеце самы лепшы, самы магутны, і вырашылі, што сонца».

Шукалі бацькі найлепшага жаніха для сваёй дачкі. Звярталіся і да сонца (самага магутнага), і да воблака (наймагутнага за сонца), і да ветра (самага магутнага ў свеце), і да сцяны («Колькі б я ні дзьмуў, але зваліць яе не магу»). Але самая магутная ў свеце – сцяна – шчыра прызналася ў тым, што і ёй не пад сілу ... мышы («Якой ні была б я трывалай, мышы лёгка прагрызаюць ўва мне свае норкі. З імі я нічога не магу зрабіць»).

«– Як гэта я раней не заўважаў, што мы і ёсць самыя магутныя істоты на свеце. Ну, дзякуй табе, сцяна.

І з гордым выглядам ён вярнуўся дамоў.

Хутка выдалі бацькі сваю дачку замуж за суседскую мыш. Зажылі маладыя дружна і весела. Шанавалі сваіх бацькоў, і было ў іх шмат дзяцей, так што ўвесь мышыны род у свіране і да сённяшнага дня квітнее ў добрым здароўі».

Думаецца, што пошукі наймагутнейшага жаніха, які б дазволіў узвысіцца самому, па вялікім рахунку – марныя. Гэтаксама як і шукаць магчымасць быць самым магутным у свеце – марна. Не гэта сапраўды ўзвышае асобу. Народ. Нацыю. Робіць яе годнай, надае ёй высакароднасць, прывабнае аблічча зусім іншае.

Думаецца, што ў гэтай казцы сцвярджаецца яшчэ шэраг найвялікшых каштоўнасцей у свеце – каштоўнасць дому, уласнай хаты, свайго роду. «Вяртанне да дому», «вяртанне да крыніц» – агульнакультурны рух, які пашыраўся ў розныя эпохі ў розных частках свету. Ён азначае вяртанне да сваіх каранёў. І вяртанне да старажытнага мінулага. І вяртанне да традыцыйнаму, народнаму. Бацькаўшчыне.

Думаецца, што да ўсяго гэтага варта прыслухоўвацца і беларусам. Але ж гэта мы чытаем і ў беларускіх казках. Герой-асілак паля многіх год вандровак, пабываўшы ў далёкіх краях, атрымаўшы найвялікшыя скарбы, усё ж вяртаецца дамоў.

Так буслы вясной знаходзяць сваё гняздо.

Казкі чытаюць дзецям. А яны ўспрымаюць аднолькава блізка да сэрца што японскую, што беларускую казку. Іх хвалюе не паходжанне самой казкі: Беларусь або Японія. Іх хвалюе тое, яе герояў. Яны аднолькава спачуваюць беларускай мышы і мышы японскай, беларускаму зайцу і зайцу японскаму. На першым плане для іх – пачуцці і хваляванні герояў, спраўджанасць і неажыццявімасць іх намаганняў, небяспека і ўратаванне герояў і г.д. Перш за ўсё іх цікавіць сам герой, чалавек або жывёла. Мабыць, гэта вельмі важна захаваць на ўсё жыццё – хвалявацца за чалавека любой расы, любой нацыі. Хвалявацца і шкадаваць любую жывёлу ў любой частцы зямнога шара. А гэта тое, што робіць з маленькага чалавека – дарослага, з дзіцёнка, залежнага ад іншых, чалавека, адказнага за сябе і за другіх людзей, нераўнадушнага да навакольнага асяроддзя і да лёсу ўсяго жывога на зямлі.